

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอแนะ

6.1 บทสรุป

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการก่อนหน้าของครัวเรือนไทยในช่วงก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจ โดยเริ่มจากการศึกษาปัจจัยที่กำหนดความเป็นไปได้ที่ครัวเรือนจะเป็นหนี้ด้วยแบบจำลอง Logit Model แล้วจึงศึกษาปัจจัยที่กำหนดปริมาณหนี้คงค้าง และภาระหนี้ของครัวเรือน ซึ่งใช้วิธีการประมาณค่าด้วยแบบจำลอง OLS โดยทำการศึกษาทั้งภาพรวมทั้งประเทศ แยกตามอาชีพหลัก 4 อาชีพ และแยกตามแหล่งสินเชื่อของครัวเรือน และสุดท้ายจึงทดสอบความแตกต่างในช่วงก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจของแต่ละแบบจำลองด้วยวิธี Chow test ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ตัวแปรเกือบทั้งหมดที่กำหนดความเป็นไปได้ที่จะเป็นหนี้ของครัวเรือนไทยทั่วประเทศมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยตัวแปรทางด้านรายได้มีการเปลี่ยนแปลงที่แสดงถึงความเป็นไปได้ที่จะเป็นหนี้ที่สูงขึ้นของครัวเรือนที่มีรายได้น้อยๆ ในช่วงหลังวิกฤต ขณะที่ตัวแปร เงินช่วยเหลือการมีที่อยู่อาศัย หัวหน้าครัวเรือนเพศชาย อัตราพึ่งพิง มีความสัมพันธ์ในทางบวก ซึ่งช่วงหลังวิกฤตพบว่าครัวเรือนที่มีที่อยู่อาศัยมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นหนี้เพิ่มขึ้นกว่าเดิม ซึ่งสอดคล้องกับมาตรการกระตุ้นภาคอสังหาริมทรัพย์ของรัฐบาล สำหรับอายุของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับความเป็นไปได้ที่จะเป็นหนี้ตามทฤษฎีวัฏจักรชีวิต ส่วนครัวเรือนที่มีที่อยู่อาศัยนอกเขตเทศบาลมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นหนี้เพิ่มขึ้น และการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนแม้จะมีนัยสำคัญทางสถิติแค่ในบางปี แต่มีเพียงการศึกษาระดับอุดมศึกษาหรือสูงกว่าเท่านั้นที่มีความสัมพันธ์เป็นบวก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีรายได้ถาวร

- การแยกศึกษาตามอาชีพหลัก พบว่าข้อจำกัดในการเป็นหนี้ของครัวเรือนที่มีรายได้น้อยๆ นั้นลดลง โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีอาชีพเป็นคณงานจะชัดเจนมาก ส่วนตัวแปรอื่นมีนัยสำคัญทางสถิติที่คล้ายคลึงกับการศึกษาระดับประเทศ โดยจะมีความแตกต่างกันบ้างคือ ครัวเรือนที่มีอาชีพเกษตรกรรม การมีที่อยู่อาศัยไม่มีนัยสำคัญทางสถิติเลย ขณะที่มีเพียงอาชีพเดียวเท่านั้น คือ ครัวเรือนที่มีอาชีพเป็นคณงาน พบว่าอัตราพึ่งพิงเป็นปัจจัยสำคัญทางบวกกับความเป็นไปได้ที่จะเป็นหนี้

- พบความแตกต่างของปัจจัยที่กำหนดความเป็นไปได้ที่จะเป็นหนี้ก่อนและหลังวิกฤตเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศ และจำแนกตามอาชีพหลักทุกอาชีพ โดยจำนวนตัวแปรหลังวิกฤตเศรษฐกิจส่วนใหญ่มีนัยสำคัญทางสถิติมากขึ้น และตัวแปรที่เคยมีนัยสำคัญทางสถิติอยู่แล้วแสดงถึงข้อจำกัดในการเป็นหนี้ที่ลดลง ซึ่งครัวเรือนที่มีที่อยู่อาศัยมีความเป็นไปได้ที่จะเป็นหนี้เพิ่มขึ้นหลังวิกฤต (ยกเว้นอาชีพทำการเกษตร ไม่มีนัยสำคัญเลย) ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับครัวเรือนที่อาศัยนอกเขตเทศบาล นอกจากนี้ยังพบข้อจำกัดในการกู้ยืมที่ลดลงของครัวเรือนที่มีรายได้น้อยๆ ในช่วงหลังวิกฤต ของครัวเรือนในระดับประเทศ ในอาชีพ วิชาชีพ นักวิชาการ และอาชีพคนงาน

2. ปัจจัยที่กำหนดหนี้คงค้างของครัวเรือนทั่วประเทศ พบว่าตัวแปรเกือบทุกตัวมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยครัวเรือนที่มีรายได้น้อยๆ ยังมีหนี้คงค้างที่ต่ำ ส่วนเงินช่วยเหลือ และอัตราฟุ้งเฟื่องกลับมีความสัมพันธ์ทางลบกับหนี้คงค้าง ขณะที่การมีที่อยู่อาศัย หัวหน้าครัวเรือนเพศชายมีความสัมพันธ์ในทางบวก ซึ่งเหมือนกับความเป็นไปได้ที่จะเป็นหนี้ ครัวเรือนที่อาศัยนอกเขตเทศบาลมีสัมพันธ์กับหนี้คงค้างทางบวกมากขึ้น สำหรับอายุของหัวหน้าครัวเรือนมีนัยสำคัญทางสถิติสอดคล้องกับทฤษฎีวัฏจักรชีวิต ส่วนระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนมีนัยสำคัญทางสถิติในทุกระดับ โดยยิ่งมีการศึกษาสูงยิ่งมีหนี้คงค้างมาก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีรายได้ถาวร

- การแยกศึกษาตามอาชีพหลัก พบว่าตัวแปรส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์คล้ายกับการศึกษาระดับประเทศ แต่แตกต่างกันตรงที่ว่า ครัวเรือนที่มีรายได้แน่นอนอนได้แก่ อาชีพ วิชาชีพ นักวิชาการเป็นครัวเรือนที่มีข้อจำกัดในการกู้ยืม เนื่องจากรายได้มีความสัมพันธ์กับหนี้คงค้างแบบ hump shape อัตราฟุ้งเฟื่องมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับหนี้คงค้าง ส่วนครัวเรือนอาชีพทำการเกษตร ตัวแปรการมีที่อยู่อาศัย และการอาศัยในเขตเทศบาลไม่มีนัยสำคัญทางสถิติเลย ครัวเรือนที่มีธุรกิจของตนเอง การอาศัยในเขตเทศบาลกลับมีนัยสำคัญทางบวกกับหนี้คงค้าง แต่ครัวเรือนอาชีพอื่นกลับเป็นลบ

- พบความแตกต่างของปัจจัยที่กำหนดปริมาณหนี้คงค้างช่วงก่อนและหลังวิกฤต ทั้งระดับประเทศ และตามอาชีพหลัก โดยหลังวิกฤตจำนวนตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติมีเพิ่มขึ้น และตัวแปรที่มีนัยสำคัญทางสถิติเช่นเดิมส่วนใหญ่แสดงถึงข้อจำกัดในการกู้ยืมที่ลดลง ซึ่งครัวเรือนทั่วประเทศมีตัวแปรการอาศัยในเขตเทศบาลที่มีนัยสำคัญทางสถิติในช่วงหลังวิกฤตเท่านั้น ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกกับหนี้คงค้างที่เพิ่มขึ้น แต่ลดลงสำหรับการมีที่อยู่อาศัย (มีเพียงอาชีพ วิชาชีพ นักวิชาการที่เพิ่มขึ้นเพียงอาชีพเดียว) ขณะที่ตัวแปรเงินช่วยเหลือ อัตราฟุ้งเฟื่องมีสัมประสิทธิ์ที่ติดลบลดลง และความแตกต่างทางเพศของหัวหน้าครัวเรือนมีผลต่อหนี้คงค้างแตกต่างกันลดลง

3. ปัจจัยที่กำหนดภาระหนี้ของครัวเรือนทั่วประเทศ ส่วนใหญ่มีทิศทางคล้ายกับปัจจัยกำหนดหนี้คงค้าง จะต่างกันบ้างที่หัวหน้าครัวเรือนเพศชายที่ไม่ใช่ปัจจัยที่กำหนดภาระหนี้เลย ส่วนรายได้แม้ส่วนใหญ่จะมีลักษณะ U shape กับภาระหนี้ แต่รายได้ระดับกลางๆ มีภาระหนี้ต่ำที่สุด ขณะที่ครัวเรือนในเขตเทศบาลมีภาระหนี้มากกว่าครัวเรือนนอกเขตเทศบาล

- การแยกศึกษาตามอาชีพหลัก พบว่าทิศทางความสัมพันธ์ยังคงคล้ายกับการศึกษาในระดับประเทศ โดยตัวแปรรายได้ การมีที่อยู่อาศัย ระดับการศึกษา เป็นปัจจัยที่สำคัญในทุกอาชีพ สำหรับอายุของหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่พบความสัมพันธ์แบบ hump shape ในช่วงหลังวิกฤต ซึ่งครัวเรือนอาชีพคนงานพบความสัมพันธ์ดังกล่าวชัดเจนในทุกปี นอกจากนี้ยังพบความสัมพันธ์ของเงินช่วยเหลือที่ชัดเจนในครัวเรือนอาชีพทำการเกษตรเท่านั้น ซึ่งเป็นเช่นเดียวกันกับครัวเรือนที่อาศัยในเขตเทศบาลที่พบความสัมพันธ์ทางบวกที่ชัดเจนในครัวเรือนที่มีธุรกิจของตนเอง

- พบความแตกต่างกันของปัจจัยที่กำหนดภาระหนี้ก่อนและหลังวิกฤตในครัวเรือนระดับประเทศ และอาชีพ วิชาชีพ นักวิชาการเท่านั้น โดยปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในครัวเรือนทั่วประเทศ คือ อัตราพึ่งพิง การมีที่อยู่อาศัย ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ส่วนในครัวเรือนอาชีพ วิชาชีพ นักวิชาการคือ ตัวแปร อายุ อัตราพึ่งพิง หัวหน้าครัวเรือนที่จบอุดมศึกษาหรือสูงกว่า

4. การศึกษาพฤติกรรมภาระหนี้ของครัวเรือนโดยแยกตามแหล่งเงินเชื่อ พบว่าหนี้ในระบบของครัวเรือนทั่วประเทศ ตัวแปรที่กำหนดปริมาณหนี้คงค้าง และภาระหนี้ ส่วนใหญ่มีทิศทางเหมือนกับการศึกษาจากทุกแหล่งเงินเชื่อรวมกัน แต่ที่แตกต่างคือ ปัจจัยที่กำหนดปริมาณหนี้คงค้างของหนี้ในระบบจะมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับครัวเรือนในเขตเทศบาล และปัจจัยด้านอายุของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับหนี้คงค้างตามทฤษฎีวัฏจักรชีวิตในหลังวิกฤตเท่านั้น

- พบว่าปัจจัยหลักที่กำหนดปริมาณหนี้คงค้าง และภาระหนี้ในแทบทุกอาชีพหลัก คือ รายได้ การมีที่อยู่อาศัย (ยกเว้นในอาชีพทำการเกษตร) อายุ การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน นอกจากนี้ เงินช่วยเหลือมีนัยสำคัญทางสถิติทางลบกับทั้งปริมาณหนี้ และภาระหนี้อย่างชัดเจนในครัวเรือนอาชีพทำการเกษตร และอาชีพธุรกิจของตนเอง ส่วนครัวเรือนที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลเป็นปัจจัยที่สำคัญทางบวกกับครัวเรือนอาชีพธุรกิจของตนเองเพียงอาชีพเดียว

- พบความแตกต่างของปัจจัยที่กำหนดปริมาณหนี้คงค้างในระบบช่วงก่อนและหลังวิกฤตในระดับประเทศ และจำแนกตามอาชีพหลักทุกอาชีพ ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างที่สำคัญคือ อายุของหัวหน้าครัวเรือนที่มีนัยสำคัญแบบ hump shape ช่วงหลังวิกฤต การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ซึ่งช่วงหลังวิกฤตแสดงถึงข้อจำกัดในการกู้ยืมที่ลดลง การมีที่อยู่อาศัยของครัวเรือน

ระดับประเทศ และอาชีพคนงาน มีข้อจำกัดในการกู้มากขึ้นเล็กน้อย แต่ข้อจำกัดในอาชีพ วิชาชีพ นักวิชาการ และอาชีพธุรกิจของตนเอง กลับลดลง อัตราฟุ้งฟิงสูงมีจำกัดในการกู้ที่ลดลงในครัวเรือนระดับประเทศ และอาชีพธุรกิจของตนเอง ส่วนครัวเรือนในเขตและนอกเขตมีหนี้ที่แตกต่างกันลดลงในระดับประเทศ อาชีพวิชาชีพ นักวิชาการ และอาชีพธุรกิจของตนเอง

- ปัจจัยที่กำหนดภาระหนี้ในระบบมีความความแตกต่างเฉพาะในครัวเรือนระดับประเทศ อาชีพ วิชาชีพ นักวิชาการ และอาชีพคนงานเท่านั้น ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างคือ การมีที่อยู่อาศัย อายุ การศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน การอาศัยในเขตเทศบาล

- ปัจจัยส่วนใหญ่ที่กำหนดปริมาณหนี้ในระบบของครัวเรือนทั่วประเทศคล้ายกับการศึกษาของหนี้ในระบบ แต่ที่แตกต่างกันคือ ครัวเรือนที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีความสัมพันธ์กับปริมาณหนี้ในระบบมากกว่าในเขตเทศบาล และอัตราฟุ้งฟิงไม่มีนัยสำคัญทางสถิติเลย

- ปัจจัยที่กำหนดภาระหนี้ในระบบของครัวเรือนทั่วประเทศ มีเพียง 2 ปัจจัยที่สำคัญคือ รายได้ และเขตที่อยู่อาศัย ซึ่งครัวเรือนในเขตเทศบาลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับภาระหนี้ในระบบส่วนตัวแปร อายุ และระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน มีนัยสำคัญเพียงบางปี

- มีความแตกต่างกันทั้งปัจจัยที่กำหนดปริมาณหนี้คงค้าง และภาระหนี้ของครัวเรือนทั่วประเทศที่มีหนี้ในระบบในช่วงก่อนและหลังวิกฤต ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในปริมาณหนี้คงค้าง คือ เงินช่วยเหลือ การมีที่อยู่อาศัย การศึกษา เพศ เขตที่อยู่อาศัยของครัวเรือน ส่วนปัจจัยที่กำหนดภาระหนี้ คือ เงินช่วยเหลือ อายุ การศึกษา เพศ และเขตที่อยู่อาศัยของครัวเรือน

- สำหรับครัวเรือนที่กู้จากทั้งในระบบและนอกระบบ พบว่าปัจจัยที่กำหนดปริมาณหนี้คงค้าง และภาระหนี้ มีจำนวนตัวแปรที่มีนัยสำคัญลดลงอย่างมาก โดยปัจจัยที่สำคัญ คือ รายได้ อายุ และการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน และพบเพียงความแตกต่างในปัจจัยที่กำหนดปริมาณหนี้คงค้างเท่านั้น ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่าง คือ เงินช่วยเหลือ การศึกษา และเพศของหัวหน้าครัวเรือน

ตำนานหอสมุด

6.2 ข้อเสนอแนะทางนโยบาย

1. รัฐควรให้ความรู้ในการจัดการทางการเงิน ความรู้ด้านวิชาชีพ และส่งเสริมการสร้างงานในท้องถิ่นให้แก่ครัวเรือน ไปพร้อมๆ กับนโยบายที่ช่วยให้ครัวเรือนสามารถเข้าถึงแหล่งสินเชื่อได้ง่ายขึ้น
2. สถาบันการเงินเฉพาะกิจซึ่งตอบสนองต่อนโยบายของภาครัฐ อาจขาดความชำนาญเฉพาะด้านการจัดการ เช่น โครงการแปลงสินทรัพย์เป็นทุน สินเชื่อส่วนบุคคล เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายต่อสถาบันการเงินเฉพาะกิจเอง และกับระบบเศรษฐกิจ สถาบันการเงินเฉพาะกิจจึงควรมีหลักเกณฑ์ และมาตรฐานในการจัดการโครงการต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ควรมีมาตรการในการควบคุมดูแลสถาบันการเงินที่ให้บริการสินเชื่อส่วนบุคคลให้อยู่ภายใต้การตรวจสอบ และกำกับที่รอบคอบและรัดกุม ด้วยมาตรฐานเดียวกัน
4. รัฐควรส่งเสริมทัศนคติที่ดีในการก่อหนี้ ชำระหนี้ และส่งเสริมการออมด้วย เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครัวเรือน และเศรษฐกิจในระยะยาว

6.3 ข้อจำกัดในการศึกษา และแนวทางในการศึกษาต่อไป

1. ข้อมูลจากโครงการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ มีข้อจำกัดในตัวแปรที่นำมาใช้ในการศึกษาอยู่ คือ รายได้ที่ต่ำกว่าความเป็นจริง โดยเฉพาะครัวเรือนที่ไม่ได้มีรายได้เป็นเงินเดือน เช่น ประกอบธุรกิจของตนเอง อาจจะทำให้ประเมินรายได้ต่ำกว่าครัวเรือนที่มีเงินเดือน
2. แม้จะสามารถบอกลักษณะของครัวเรือนที่ไม่เป็นหนี้ได้ แต่ข้อมูลที่มีอยู่ไม่สามารถบอกถึงการไม่เป็นหนี้ว่าเกิดจากที่ไม่ต้องการกู้ หรือมีความต้องการกู้ แต่ไม่สามารถกู้ได้ หากทราบรายละเอียดที่ชัดเจนจะทำให้สามารถศึกษาพฤติกรรมการก่อหนี้ในกลุ่มที่ยังมีข้อจำกัดในการกู้ที่สูงจนไม่สามารถหาแหล่งสินเชื่อได้เลย ซึ่งจะมีประโยชน์ในการวางนโยบายเพื่อลดการขาดแหล่งเงินทุนของครัวเรือนได้เหมาะสมยิ่งขึ้น
3. การแยกแหล่งสินเชื่อในปี 2537 และ 2541 เป็นข้อมูลที่ไม่ได้ถามถึงแหล่งสินเชื่อโดยตรง ทำให้ตัวอย่างครัวเรือนที่เป็นหนี้กว่าครึ่งหนึ่งไม่สามารถระบุแหล่งสินเชื่อได้ จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาจึงลดลง ทำให้ผลการศึกษาไม่ดีเท่าที่ควร โดยตัวแปรที่ใช้ทดสอบมีนัยสำคัญทางสถิติในปีดังกล่าวเพียงไม่กี่ตัว

4. ควรมีการเก็บข้อมูลนี้ของครัวเรือนในลักษณะ panel data ซึ่งจะให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมการก่อกวนของครัวเรือนเดิมในแต่ละช่วงเวลาได้ชัดเจนขึ้น

5. การศึกษาฉบับนี้ยังขาดข้อมูลด้านทรัพย์สิน ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญในการศึกษาพฤติกรรมการก่อกวนภาคครัวเรือน เนื่องจากข้อมูลจากสำนักงานสถิติแห่งชาติยังมีไม่ครบถ้วน แม้จะได้พยายามนำตัวแปรอื่นมาแทนแล้วก็ตาม เช่น การมีที่อยู่อาศัยของครัวเรือน แต่ในอนาคตสำนักงานสถิติแห่งชาติจะมีการสำรวจข้อมูลด้านทรัพย์สินนี้

